

MARIJUS ŠIDLAUSKAS

Akademinis *Maironio balsų* ansamblis

Maironio balsai: Kūryba, veikla, atmintis (kolektyvinė monografija), sud. Manfredas Žvirgždas, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2019, 775 p., ISBN 978-609-425-251-8

Praėjusiais metais Lietuvių literatūros ir mokslo instituto išleisti *Mairono balsai* patvirtina neslopstantį maironistikos suaktyvėjimą ir atšviežina Maironio, *daučiau negu poeto* (Vincio Mykoliaičio-Putino apibūdinimas), reputaciją. Solidžioje bemaž aštuonių šimtų puslapių kolektyvinėje monografijoje sutelkti šiuo metu našiausi maironistikos lauko darbininkai, išskyrus vyresniajai kartai atstovaujantį Viktoriją Daujotytę, Ireną Slavinskaitę, Kęstutį Nastopką. Dešimt autorių pateikia savo straipsnius, kurių didesnę pusę galima pavadinti studijomis ir kuriuos jungia bendra metodologinė istorizmo nuostata, kalbant tiksliau – naujasis istorizmas, žvelgiantis į literatūrą kaip į socialinės energijos akstiną ir jos apykaitos vietą. Stengtasi aprėpti visą kūrybos ir veiklos diapazoną (iš neapartų sričių išskirčiau pedagoginę veiklą). Maironis iškyla kaip atraminis mūsų literatūros klasikas ir centrinė atgimimo epochos kultūros figūra, kultūrinės atminties ir poetinės normos steigėjas, savo epochos *Zeitgeist* liudytojas ir kūrėjas, senos tautos patriotas ir jaunos valstybės pilietis. Įvertinamas Maironio indėlis ne tik į lietuvių etnokultūrinės, bet ir politinės tautos tapimą. Šiuo požiūriu bene simptomiskiausias yra leidinio sudarytojo, akademinio kuratoriaus ir vieno iš autorių Manfredo Žvirgždo straipsnis „Maironis ir politika: poetas, įsipareigojęs visuomenei“ – profesionaliai nuštrichuotas Maironio sociopolitinis portretas. Didžiajam mūsų tautinio atgimimo romantikui valstybės idealas buvo teokratinė monarchija, kurią jis įsivaizdavo kaip Apvaizdos sankcionuotą sąmoningų ir atsakingų *aš* ansamblį, veikiantį bendrojo gėrio labui. Skaitant Žvirgždo tekstą akivaizdu, jog Maironis sielojosi valstybės reikalais – šiandien daugelis mūsų, laikančių save inteligentais, tuos reikalus ignoruoja ar demonizuoja. Arba turi svarbesnių reikalų.

Pasak sudarytojo, „į klasikos tekstus įsiskaitoma be postmodernistinės ironijos, nors išlaikoma kritinė distancija, pripažįstamas meninės vertės nepastovumas, nesistengiama sureikšminti silpnesnių kūrinių“ (p. 14), o taip pat „pa-teikiama konceptualiai novatoriška prieiga prie klasikos tekstų“ (p. 16). Naujai apmatuojamas literatūros socializacijos, jos kultūrinės veikmės laukas. Istorija ir literatūra suvokiamos bei pristatomos ne tik kaip asmens, bet ir kaip bendruomenės, tautos ugdymo bei saviraiškos būdai. Naujai argumentuojamas poeto kūrybos vidinis sąryšingumas, jo asmenybės integralumas. Patikslinama var-dažodžio *Maironis* pasirinkimo motyvacija – tiksliau, atmetama Vandos Zabor-skaitės siūlyta Maironių ir Maironiškių kaimų sugestija, nes šie vietovardžiai gyvenvietėms suteikti 1927 ir 1929 m. pagerbiant jau garsų poetą, taigi jau *post factum*. Pastebimai atnaujintas ir maironianos žodynas: *etnolingvistinis nacionalizmas, asmens vidujybė, atminties vieta* tampa raktinėmis sąvokomis.

Krinta į akis padidėjęs dėmesys sovietmečiu iškraipytiems ar nutylėtiems visuomeniniams, etiniams poeto kūrybos ir laikysenos aspektams. Daugiausia dėmesio skiriama Maironio kūrybos žanrinėms problemoms, poeto sąlyčiui su istoriniu visuomeniniu kontekstu bei jo recepcijos dinamika. Visus monografijos autorius jungia vertybinis požiūris, tik vieni jį išryškina asmeniškiau (Aušra Martišiūtė), o kiti taiko kaip būtinąjį metodologijos dėmenį (Viktorija Šeina; atsiprašau – vienos ir kitos). Aktualizuojamos literatūros rūšinės tapatybės, jos estetinės, sociokultūrinės ir istorinės vertės sąveika bei proporcijos. Sykiu išryškėja bendrieji teoriniai poslinkiai – literatūros estetinė autonomija šventai nebesaugoma, reikšminamas jos kultūrinio ugdymo, socialinio sąmonėjimo vaidmuo (pvz., Žvirgždo iš estetinės periferijos ištrauktas eilėraštis „Nepriklausomybę atgavus“ tampa svarbiu politinio-ideologinio diskurso nešėju); teksto meninė vertė siejama su komunikatyvumu (kartais šią vertę kiek pritempinėjant), sociokultūriniu ar sociopolitiniu vyksmu. Visa tai susidėsto į įspūdingą Maironio – didžiojo pasakojimo, lietuviybės kultūristorinio, politinio, pilietinio naratyvo kūrėjo ir dalyvio – paveikslą. Netgi, *horribile dictu*, pažadina metanaratyvo ilgesį. Nes gyvendamas pliuralistinių dvejonų šviesotamsoje, atakuojamas suvirtualintos metagrėsmių bei metąvykių tikrovės ir keisdamas kaukes, imi pavydėti gyvos maironiškos būties metafizikos, jo vertybinių sprendimų vienareikšmiškumo. Nesensta Vytauto Kubiliaus žodžiai, kuriuos cituoja Martišiūtė: „Poeto siela, siūbuojanti tarp idealo ir esamybės, vis dėlto lieka vientisa ant savo neskylančio vertybių pagrindo, dvyriškai pasiryžusi veiksmui, o ne priešybių kontempliacijai“ (p. 324).

Tenka pripažinti, jog Maironio epochos aktualijos (į gimtąjį kraštą nebesugrįžtantys užsienyje išsismokslinę jaunuoliai, karjerai aukojami dvasiniai asmenybės pamatai, mišrios šeimos) vėl darosi opios, o bendrieji žmonijos rūpesčiai (dramose keltas moralios politikos klausimas, ontologinis asmens ir tautos saugumas bei eschatologinis išganymas), tegu ir apylankomis, tebėra užgulę pasaulio pečius. Šiandien praverstų ir Maironio, toliaregiško, bet sykiu blaivaus kultūros praktiko, nuovoka bei gebėjimai. O dramatinės trilogijos paskutiniai Vytauto žodžiai „Neleiskite pažemint Lietuvos“ galėtų tapti visų Lietuvos rinkėjų ir išrinktųjų pilietiniu priesaku, kurį neprošal iškabinti seime dėl antivirusinės profilaktikos – ir tekaba, teskamba tasai šūkis drąsiai, aukštai pakol prašvis laikai, t. y. per visas kampanijas ir kadencijas.

Kadangi akademinis maironistikos įdirbis, monografijos radimosi prielaidos, tikslai ir struktūra dalykiškai pristatyti sudarytojo *Ivade*, šioje recenzijoje labiau rūpės problematiškesni, subjektyviau paspalvinti Maironio recepcijos aspektai. Visada įdomu, ką pasakys Brigita Speičytė – dabar ryškiausia Maironio ir devynioliktojo amžiaus literatūros ir kultūros tyrinėtoja, šįkart analizuojanti *Pavasario balsų* žanrą ir reikšminį tūrį. Jos pranašumai – subtili estetinė ir etinė klausa, profesionalus konteksto (ypač lenkų literatūros ir literatūrologijos) išmanymas, šviežios ir įtikinamos įžvalgos (konceptualios Maironio lyrinio pasaulėvaizdžio sąsajos su romantine ironija), o sykiu ir naudingos praktinės žinios – tarkim, iki šiol niekas nebuvo išsamiau paaškinęs, kas yra lyrikos rinkinys. Speičytė ne tik paaškina, bet ir argumentuotai tikslina: „*Pavasario balsai* yra pirmasis lietuvių lyrikos rinkinys, kurį apskritai galima visavertiškai svarstyti moderniajai lyrikai būdingo žanrinio modelio požiūriu“ (p. 41) ir kuris poezijos modernizavimo užmoju „toli ir ilgam pranoko bendrąjį lietuvių poezijos lygį“ (p. 67). Tyrinėtoja preciziškai įrodo rinkinio prasminį ir estetinį rišlumą, autoriaus literatūrinio mąstymo sąmoningumą, o egzotiškąjį 1920 m. leidimą išvysta ne mažiau egzotiškai – tarsi „*nonšalantišką* klasiko mostą“ (p. 118). Ji vaisingai plėtoja Viktorijos Daujotytės mintį apie *Pavasario balsus* kaip lyrinį tautos epą, teigdama, jog „Maironio kūryba vienalaikiškai veikė dviem – epiniu ir lyrinio – registras, lyrikoje reiškiantis žanrinio stambinimo, cikliškėjimo, o epikoje – digresiškumo, fragmentiškėjimo polinkiu“ (p. 43). Konstatuojama, jog Maironio kūryba žymi romantizmo lūžį – lietuvių poezijos perėjimą iš retorinės į autorinę paradigmą (p. 55). Autorė meistriškai parodo, kaip poetas pasiekia atsinaujinimo, jaunystės eilėraščius dialogiškai priešindamas brandos kūriniais, kaip jie „vienas kitą nušviečia“ (p. 114). Įspūdingos paskirų

eilėraščių (ypač programinio „Taip niekas tavęs nemylės“) interpretacijos. Netgi techninis riktelis – lyginamojoje rinkinio leidimų lentelėje eilėraštis „Nebeužtvenksi upės“ (pirminis pavadinimas „Litvomanams“, 41 pozicija) supainiotas su eilėraščiu „Tautos pabėgėliams“ (pirminis pavadinimas „Dėl išrinktųjų“, 42 pozicija) – liudija daugiau ne atsainumą, o nedėkingą tokios lentelės sudarymo triūsą ir priskirtinas *curiosities litteraire* atvejams.

Žanrinės apibrėžties klausimai rūpi ir šešias Maironio poemas aptariančiai Ramunei Bleizgienei. Ilgokai rentusi teorinius pastolius savo interpretacijoms (Įvadas), ji daug dėmesio skiria ankstyvajai poemai Lietuva, anksčiau vadinata poemėle (šis „menkinantis“ deminutyvas monografijos tekste dar išnyra, žr. p. 400). Pabrėždama Lietuvos ir Tarp skausmų į garbę tęstinumą, pastarąją vadiną digresine poema (p. 185, 188) ir linkusi ją kilstelėti kaip labiau atitinkančią epinio kūrinio kriterijus, sykiu prižemindama tradiciškai iškeliamą *Jaunąją Lietuvą*. Plg.: „[L]ūžio taškas, nuo kurio autorius pradėjo kartotis, akivaizdus poemoje *Jaunoji Lietuva*“ (p. 238). Šviežiomis ir turiningomis įžvalgomis įdomus lenkiškai parašytos poemos *Znad Biruty*, iki šiol buvusios Maironio kūrybos nuošalėje, aptarimas. Paskutinėse poemose poetas einąs išmintais takais – *Raseinių Magdė* esanti išsekusi integracinė poetinė vizija (nors Vincas Mykolaitis-Putinas ją laikė geriausiu Maironio epiniu kūriniu, žr. išnašą p. 668), o poemai *Mūsų vargai* koją kišą melodraminiai efektai (tokią motyvaciją veikiausiai užginčytų apie melodramatinį režimą disertaciją parašiusi ir jį reabilitavusi Dalia Pauliukevičiūtė). Išvadose pabrėžiama, kad paskutinės trys poemos, kurioms būdingas atitolimas nuo epinio pasaulio kūrimo būdo ir subuitintas romaninis pasakojimas, meniškumu nusileidžia trims pirmosioms. Įsidėmėsim.

Žanro klausimą kelia ir Aušra Martišiūtė, atšviežinanti žvilgsnį į Maironio dramas ir atskleidžianti poetą kaip integralios draminės trilogijos kūrėją. Žanrines nuorodas *libretas, drama, tragedija* laikydama netiksliais ji parodo Viduramžių religinių žanrų moralitė, misterijos, Baroko alegorinių dramų (ypač krikščioniškosios tragedijos atmainos – *traueršpylio*) bei melodramos poveikį ir, atitinkamai, libretą *Kame išganymas* pristato kaip XX a. išvakarių moralitė, kitą libretą *Nelaimingos Dangutės vestuvės* sieja su melodrama, o istorinę trilogiją interpretuoja barokinių metaforų *gyvenimas – teatras, gyvenimas – sapnas*, traueršpylio bei Europos epinio teatro kontekste. Tyrinėtoja išryškina vertybių ir idealų foną, kuriame plėtojamas ne tik politinis, bet ir moralinis epochos konfliktas – riteriško etoso pabaiga ir jį keičiančio makiavelizmo įsigalėjimas (labai primena nūdienes

realpolitik logiką). Gilinamasi į vidinį personažų konfliktiškumą, kurį padeda atskleisti Juokdario personažas, įvardijamas kaip krikščioniškosios kultūros išminčiaus požiūris į žmogaus likimą. Juoko pro ašaras filosofija, nerimastis ir liūdesys dėl pasaulio ritimosi žemyn siejami su eilėraščio „Vakaro mintys“ romantine ironija (romantikams ji tapo istorijos jausmo atitikmeniu), kurioje, mano galva, yra ir Georgo Hegelio *istorijos ironijos* atšvaitų. Šitaip kuriamas keliasluoksnis konfliktas, kuriame susvetimėjęs žmogui pasaulis ir istorija vertinami kaip amoralaus žaidimo teatras. Martišiūtės interpretuojamas trilogijos finalas („šventvaigiškas ir absurdiškas vaidinimas, kurio žmonės nebesugeba adekvačiai suprasti ir įvertinti“) skatina šią sceną palyginti su Balio Sruogos *Milžino paunksmės* pabaiga ir daryti netikėtą išvadą, jog Maironio versija aksiologiškai turiningesnė, turinti aukštą metafizinį skliautą, kurio Sruogos dramoje nematome.

Maironio istoriografo ir istoriosofo profilių brėžia istorikos žinovas Aurelijus Gieda ir literatūrologas Eugenijus Žmuida. Pasak Giedos, Maironio istoriografija, dar priklausydama romantiniam „istoriografijos be istorikų“ laikotarpiui, tebėra populistinės „istorijos mums“, o ne „istorijos savaime“ pavyzdys, nors ir geriausias iš esamų. Nebūdamas istorikos ekspertas, vis dėlto keliu sau metodologinį klausimėlį – ar *istorija savaime* čia suprastina kaip Kanto *daiktas savaime*, t. y. moksliskai, objektyviai ir pažinimui neprieinamai? Bet kaip tada tokiai istorijai priklauso žmonės, mes – vien kaip transcendentalinis objektas (nes jei priklausytų kaip subjektas, istorija nebebūtų *savaiminė*)? O gal žmonės istorijai apskritai nebepriklauso? Juk yra istorikų, kurie praeityje ieško ne žmonių, o tik abstrakčios raidos dialektikos – betgi tokie istorikai elgiasi kaip gydytojai, kuriems liga kur kas įdomesnė už ligonį (įtartina prabanga, ypač epidemijų laikotarpiu). Vadovaudamiesi tokia dialektika galime prieiti tašką, kai Lietuvos pasakojimo nebus kam pasakoti – tiesiog nebeliks objekto anei subjekto. Maironis priklausė kartai, kuri tokios galimybės nelaikė vien teorine, adresato buvimas jam buvo gyvybiškai svarbus. Kita vertus, pakankamai turime istorikų, rašančių (arba manančių, kad rašo) *istoriją savaime*, o iš tikrųjų kurpiančių *istorijos mums* tekstus, kurie atitinka *mus* finansuojančių fondų ir programų tikslus bei lūkesčius ir leidžia *mums* išmaniai dalyvauti konkurenciniuose galios žaidimuose. Suprantu (o kartu su Maironiu džiaugčiausi, jei suprastų ir adresatas), jog čia užkodotas kultūrinio ir politinio istorijos lygmenų klausimas, kuris paliečia mūsų egzistencinį gyvuonį – o paliečia dėl to, jog pernelyg dažnai šį klausimą už mus spręsdavo galingesnis kitas.

Plėtodamas Vinco Trumpos išvalgą Gieda pabrėžia, kad su Maironio Lietuvos istorijos išpopuliarėjimu tautai buvo pateikta savotiška politinė programa – pateikta anksčiau nei atsirado politinės partijos. Tokiu būdu Maironis paliko Lietuvos *istorijos politikos* metmenis (p. 409). Čia pridurtina – istorijos raidą ir dėsningumus grindęs Apvaizdos valia, t.y. teologiniais argumentais, poetas paliko ir *istorijos teologijos* metmenis, iš kurių šaipėsi Maironio *Lietuvos istorijos* recenzentas Augustinas Voldemaras, tačiau neatmetė tokie XIX a. istorizmo autoritetai kaip Leopoldas von Ranke ar Jules'is Michelet. Ši istoriosofinė problema gvildinama jau Žmuidos straipsnyje, kur kalbama apie *Apsakymų apie Lietuvos praeigą* teologinį modelį (p. 455). Čia pridurčiau, kad į teologinę paradigmą galėtų būti įrašyti ir *Pavasario balsai* – poetinė *vox populi, vox Dei* programa. Apibendrinamas savo tyrimą Gieda apibūdina Maironį kaip paveikiausią vadinamosios aušrinės istoriografijos autorių, o jo Lietuvos istorijos pasakojimą įvertina kaip „tautinės istorijos naratyvo kanoninį, paradigmą, o kartu ir neapėinamą lietuviybės tekstą“ (p. 409). Kaip sakoma, *quod erat demonstrandum* (čia vėlei pagaunu save svajojantį apie Didįjį pasakojimą).

„Negalime ignoruoti istorijos, nes esame įsitikinę, kad tai ji mus sukūrė“ – tokį Mircea Eliade's epigrafą Maironio istoriosofijos analizei pasirinko Žmuida. Šis epigرافas subtiliai grąžina prie *istorijos mums* ir *istorijos savaimė* svarstymų ir galėtų būti traktuojamas kaip papildomas istorijos teologijos argumentas. Nesitapatindamas su Maironio istoriosofija Žmuida savo svarstymus paremia ne Apvaizdos valia ir galia, o Haydeno White'o istoriografijos tipų klasifikacija ir Benedicto Andersono „įsivaizduojamos bendruomenės“ konceptu. Maironis pristatomas kaip novatoriškas nacionalinio metanaratyvo (dar kartą Jis!) kūrėjas, krio pasiūlyta Lietuvos praeities traktuotė buvusi paveikesnė už Simono Daukanto romantines aukso amžiaus vizijas: „Kalbėdamas keliais komunikaciniais kodais Maironis, nepretenduodamas į istorikus, pasakė tautai apie jos praeitį žymiai daugiau ir įtaigiau nei atskiras istorikas“ (p. 413). Tuo pačiu tyrinėtojas sugestiuoja, jog reali sociokultūrinė recepcija svarbesnė už akademinę (elitinę) ir užaštrina problemą, kuri aktuali ir mūsų aptariamai monografijai. Žmuida polemizuoja su Mykolaičiu-Putinu, skeptiškai vertinusi Maironio istorijos veikalus, kvestionuoja jo etiketę *kompiliacinė*, pabrėžia Maironio istoriografijos vaidmenį lietuviams virstant politine tauta. Jo teigimu, 1906–1918 m. leistas šviečiamasis istorijos knygeles galima drąsiai laikyti Maironio Lietuvos istorijos sekimais. Išvadų teiginys apie Maironio istoriosofinę mintį kaip planingai konstruotą dis-

kursą, papildytą ir tikslintą vėlesnėse laidose ir pratęstą dramose, kone idealiai atitinka *Pavasario balsų* modeliavimo strategiją ir yra dar vienas poeto kūrybos integralumo argumentas. Beje, pastebėjau netikslumą – Maironio debiutinis eilėraštis paskelbtas ne 1892 m., o 1885-ųjų *Aušroje*, Nr. 7/8 (žr. p. 411).

Žmuidos argumentavimo logiką savaip pratęsia Ramutė Dragenytė, kuri, kibiai polemizuodama su autoritetais (Mykolaičio-Putino, Vandos Zaborskaitės), bando įrodyti Maironio literatūros istoriografijos darbų konceptualumą, novatoriškumą ir originalumą, tarsi primiršusi, jog pradžioje sudarytojo pasakytą: „nesistengiama sureikšminti silpnesnių kūrinių“ (esu girdėjęs, kad svarstant Maironio *Raštų* tritomio sandarą Zaborskaitė siūliusi visuotinės literatūros istorijos visai atsisakyti kaip neišlaikančios kritikos ir kompromituojančios autorių). Manychiau, konceptualumas ir originalumas suponuoja ir tam tikrą estetinės minties brandos lygmenį, kurio maironiškos frazuotės (*parodė daug tyro jausmo ir moralio rimtumo*) nedemonstruoja, labiau patvirtindamos Sruogos mestelėtą „estetinės naivybės“ etiketę. Įtikinamiau skamba visuotinės literatūros istorijos apibendrinimas – ji nesanti akademinė, „tačiau atitinka visuotinės literatūros istorijos pradžiamokslio kriterijus“ (p. 508). Tad tyrinėtoja atsiduria nedėkingoje padėtyje, nes šio pobūdžio Maironio veikalų ydos akivaizdžios – dėstymo schemiškumas, sausa faktografija plius viena kita kalbinė, literatūrinė iliustracija ar citata. Regis, pritrūksta ir komparatyvistinio bei tekstologinio įdirbio, tobulesnio užsienio kalbų mokėjimo. Tarkim, tekstologinis lyginimas su Klabundo *Pasaulinės literatūros istorija per valandą* (1922) leistų išvadų teiginį apie Maironio literatūros istorijų originalumą („tikėtina, originalios“) išvaduoti iš tikėtimumo. Tekstologinį neatidumą rodo ir į pavadinimą *Trumpa lietuvių rašliavos apžvalga* dukart įterptas žodis *literatūros*“ (p. 463, 465), dukart pateikiama (p. 490 ir 491) ta pati Prano Pauliukonio citata. Puikiai suprantu, kad keliu maksimalistinius profesionalumo reikalavimus, kuriuos derėtų kelti pirmiausia sau pačiam – ir drožti mokyti lotynų kalbos – tačiau lieku įsitikinęs, kad anksčiau ar vėliau tokia tekstologinė katorga vis tiek mus ištiks. Teisybės dėlei reikia pasakyti, kad apskritai Dragenytė sunkiųjų literatūrologijos darbų nesibaido ir demonstruodama lemtą charakterį geba kone virtuosiškai įrodyti antraeilių tekstų kultūrinę reikšmę (beje, tai naujojo istorizmo nuostata). Su tokiu nusiteikimu galima nuversti kalnus, o Apvaizda tepasirūpina, kad kalnai neužvirstų ant mūsų.

Gedimino Mikelaičio straipsnis apie Maironio moralinės teologijos ypatumus daugiau apžvalginis nei studijinis, trumpiausias, bet – potencialiausias. Jį

skaitant, veriasi panaši mūsų bendroji raštijos tyrinėjimų spraga kaip ir Dragenytės atveju – o kur mūsų teologai lotynistai, vienos seniausių kultūrinės tradicijos tęsėjų, galinčių prilygti Liudviko Gedimino Rėzos, Jurgio Matulaičio (Maironio disertantas!), Pranciškaus Būčio, Blažiejaus Čėsnio, Prano Kuraičio, Viliaus Gai galaičio, jau nekalbant apie Stasį Šalkauskį, Antaną Maceiną ir Levą Karsaviną, teologinės minties imlumui? Kur apmąstytas įspūdingas Adomo Jakšto triūsas, kuris atliktas iš panašių paskatų kaip ir Hanso Urso von Balthasaro teologika? Iš glausto, tačiau pakankamai informatyvaus teksto sužinome, kad Maironį labiau domino ne spekuliatyvūs, o praktiniai teologinės moralės klausimai, kuriuos svarstydamas jis neišsitedkavo dogmų ribose ir pasitelkdavo antropologines teologijos prielaidas. Moralinės teologijos profesorius labiau kliovėsi racionalistine Aristotelio ir Tomo Akviniečio, o ne Platono ar mistikų tradicija. Rinkosi ne spekuliatyvių draudimų, bet dorybių ugdymo kelią. Jam būdinga radikalesnė nuodėmės samprata, principinga gėrio (išganančios geros valios) ir blogio (pražūtin vedančios blogos valios) skirtis. Mikelaitis įžvalgiai fiksuoja Maironio teologinį dramatiškumą, kylantį iš krikščioniškojo mokymo racionalaus pagrindimo ir metafizinio tikslingumo įtampos. Ši įtampa yra sugėrusi giliai išgyventas prieštaras tarp socialinio teisingumo ir juridinio teisėtumo, laisvos valios ir moralinės atsakomybės, Apreiškimo tiesų ir istoriškumo. Nepanašu, kad šių dilemų sprendimas būtų esmingiau pasistūmėjęs mūsų laikais. Maironio teologinis profilis natūraliai papildė monumentalią poeto asmenybės figūrą – nuoseklesni ir suprantamesni darosi jo konservatyvios moralinės bei estetinės laikysenos motyvai, paprasčiau paaiškinti jo alergiją visoms radikalizmo ir anarchizmo apraiškoms.

Maironio meninis, kultūrinis kontekstas pristatomas muzikologės ir teatrologės Vidos Bakutytės straipsnyje „Maironis ir muzikinio bei teatrinio sąjūdžio reikšmės (XIX a. pabaiga – XX a. pirma pusė)“. Ideologinę ir meninę atmosferą, kuriai tvyrant pasirodė poeto Maironio dramos, tyrinėtoja vertina kaip slogią ir provincialią – maždaug kaip Maironio satyrose. Cituoja ironišką Sruogos 1925 m. vertinimą, jog teatras esąs valdančiosios partijos tarnas (plg. „Lietuva – didvyrių žemė“ eilutes: „O tų partijų tarp mūsų, / Jų programų ir barnių!.. / Tiek vargiai pas vargšą bl[usų] / Atsiras už marškinių“). Piešiant nesimpatišką antirusiškai nusiteikusių patriotų paveikslą, stebimasi „keistu“ Kazimiero Banaičio požiūriu į aukštumas pasiekusį baletą, kuris, „pralenkdamas dramą ir operą, išsiveržė iš politiškai ir ideologiškai gana tvankaus Kauno į pasaulį: 1935 m. įvyko sėkmingos baletu grotolės Monte Karle ir Londone“ (p. 543). Vis dėlto suabejočiau, ar tokiam Kauno

kultūrinės atmosferos vaizdai ir argumentavimui pritartų pats Maironis. Perskaičius, tarkim, Lietuvos literatūros ir tautosakos institute 2012 m. išleistą Petronėlės Česnulevičiūtės knygą *Andrius Oleka-Žilinskas, Balys Sruoga ir kiti* skleidžiasi kiek kitoks vaizdas, ypač aiškinant antirusiškų akcijų priežastis ar Olekos-Žilinsko „išvaymo“ iš Lietuvos aplinkybes. Iš šios knygos sužinome, jog vadovaujant Olekai-Žilinskui Valstybės teatre vadovaujamas pareigas užėmė rusai – režisierius Michailas Čechovas, operos režisierius Teofanas Pavlovskis, baletu vadovai Nikolajus Zverevas. Anatolijus Obuchovas, Vera Nemčinova (primabalerinos Nemčinovos mėnesinis atlyginimas – 5000 litų, panašūs ir jos vyro Obuchovo bei baletmeisterio Zverevo atlygiai), pradėjo įsigalėti rusų kalba. Paaiškėja, kad Valstybės teatras buvo prioritetinga finansavimo požiūriu sritis, tarkim, 1930 m. teatro rekonstrukcijai skirta papildoma 700000 litų dotacija (remiamasi Dangiro Mačiulio knyga *Valstybės kultūros politika Lietuvoje 1927–1940*). O teatro, reprezentacinės valstybės kultūros įstaigos, ideologai Oleka-Žilinskas ir jo guru Sruoga ėmėsi įgyvendinti ir asmeninę, ambicijų ideologiją, nesuderinamą su jaunos Lietuvos valstybės ambicijomis. Ypač Sruoga, vadinęs *Naująją Romuvą* pavojingiausiu lietuvių kultūrai žurnalu ir, prisidengęs Jono Vasiliausko vardu, *Skynimuose* triuškinęs Banaitį storžievišku Šiaurės Lietuvos berno stiliumi. Sruogos karingą šališkumą Juozapas Albinas Herbačiauskas vadino *sruogizmu* – tai esanti manija anonimiškai apsidirbti su priešu, pirma gerokai jį apšmeižus. Taigi. Bakutytės apibendrinimas atsargus ir įtiklus – Maironis nepaseno, pasistengus įmanu išgirsti jo kūrinių, tarp jų libretų bei dramų, aktualų skambesį, o išgirdus derėtų naujai įvertinti jų sukūrimo, įsceninimo ir vertinimo aplinkybes. Čia Maironis veikiausiai neturėtų nieko prieš.

Pabaigai lieka šventa kanonų byla. Tiesą sakant, jau nelabai šventa – vieniems kanonas dar skamba kaip *etalonas*, kitiems – jau kaip *šablonas*. Pučiant palankiam liberaliosios demokratijos vėjui literatūrinė kanonizacija mūsų laikais vis labiau tampa ne kultūrinių estetinių, bet sociopolitinių interesų lauku, kuriame vyksta seni kaip pasaulis galios pasiskirstymo žaidimai. Dabar tai prirena kovą dėl mažumų balso teisės – sociokultūrinės grupės, kurios jaučiasi diskriminuojamos, siekia būti reprezentuojamos, o tapusios reprezentacinėmis pasijunta pašauktos susikeisti vietomis su dominuojančiomis grupėmis. Tačiau literatūra tuo (tiek?) ir skiriasi nuo politikos, kad jos kanoną nulemia ne galios, o vertybių santykiai, jų atrankos ir hierarchijos principas, pagal kurį vieni tekstai laikomi vertingesniais už kitus. Be vertybinio mąstymo neišsivaizduojama jokia tradicija, ideali norma, vadinasi, ir klasikos samprata, kuri yra egzistencinė bet

kurio literatūrinio kanono prielaida. Šia prasme kanonas, kaip vertės standartas ir atsparos taškas, būtinas tiek jo išpažinėjams, tiek griovėjams, o principinis kanono atmetimas reikštų vertybinio chaoso įteisinimą. Kad vertybinis matas tebegalioja, liudija pasaulinės literatūros kanono nuo Homero iki Umberto Eco ir Jasunari'o Kavabatos egzistavimas – kanono, kurio byloje nulemia ne dominuojančių grupių ideologija, o laikui nepavaldus žmogiškos vertės, grindžiamos literatūriniais argumentais, standartas. Jeigu to standarto, kintant estetinėms sampratomis, nepavyksta konceptualiai užčiuopti, teoriškai suformuluoti ar parodyti pirštu, dar nereiškia, kad jo nėra ir negali būti.

XX a. antroje pusėje prasidėjęs dekanonizacijos sąjūdis yra postmodernybės laicizmo, vertybinio reliatyvizmo ir poststruktūralistinės dekonstrukcijos sudedamoji dalis. Dėsninga, kad energingiausiai šio projekto griebėsi vertybiškai ir ideologiškai labiausiai angažuota feministinė kritika, užsimojusi perdaryti oficialųjį Vakarų literatūros ir kultūros kanoną, nes aptiko jame neproporcingai daug įtartinų vyriškos lyties, baltaodžių rasės bei privilegijuotų socialinių sluoksnių atstovų. Vadovaujantis tokia feministiškai suprasto *multiculturalism* logika, lietuvių literatūros kanone rizikos zonoje pirmiausia atsiduria, žinoma, kunigai. Todėl Viktorijos Šeinos straipsnį „Maironio kanonizacija Lietuvos Respublikoje (1918–1940)“ skaitome su dvigubu smalsumu. Juolab kad, pasak Tomo Venclovos, poetas buvęs normos ir etalono žmogus, gyvenimo gale – neginčijamas klasikas, bet drauge ir praėjusių laikų relikvija. Tikėtina, jog Šeinos tekstą įdėmiai būtų skaitęs ir pats išventintas *canonicus* Maironis, Mogiliovo garbės ir Žemaičių kapitulos kanau-ninkas. Įdomu, jog kanonizacinės medžiagos pasiūlos šiais laikais gali viena kitą neigti, pgl.: „Amžininkai prisimena, jog Maironio mirtis praėjo beveik nepastebėta“ (Venclova, 1982); „Daugiausia dėmesio analizuojamu laikotarpiu spaudoje sulaukęs Maironio gyvenimo įvykis – jo mirtis ir laidotuvės.“ (Šeina, 2019).

Tradiciniuose kanono apibrėžimuose vyrauja autoriaus ir tekstų autentiškumo įtvirtinimas. Bažnytinėje tradicijoje esminė buvo ortodoksijos / erizijos perskyra, tikrojo tikėjimo atskyrimas nuo klaidatikystės. Šeinos straipsnyje literatūrinis kanonas traktuojamas kaip „daugiadimensis sociokultūrinės komunikacijos procesas“, o kanonizacija tiriama kaip „kompleksinė konkrečių sociokultūrinių praktikų istorija“ (p. 625), kurioje išskiriamos trys kanono įsigalėjimo pakopos (kultūrinio elito atranka, švietimo vykdoma pedagoginė socializacija, suvokėjų pripažinimas) ir, atitinkamai, trys kanonizavimo strategijos: literatūrinė kritika periodikoje, įtvirtinimas švietimo sistemoje ir poeto įamži-

nimo mechanizmai. Pastarosios trys strategijos laikomos įtakingiausiomis. Tačiau šitaip į tyrimo akiratį nepatenka neinstitucinės kanonizavimo praktikos, tokios kaip gyvojoje atmintyje kursuojantys kalbiniai-stilistiniai maironizmai, parodijinės parafrazės, legendiniai siužetai, anekdotai ir pan. Panašios stichinio, folklorinio populiarumo formos, nuolat atsinaujinančios ir egzistuojančios kaip paralelinis *liaudiškasis kanonas*, ne tik paspalvina klasikų pozas, bet ir laiduoja kanoninio įsiamžinimo faktinį tvarumą, liudija populiarumo tapsmą pripažinimu. Sykiu tokios neinstitucinės formos parodo, kad kanonas nėra įtvirtinamas tik iš viršaus, bet įsitvirtina ir iš apačios. Beje, pati straipsnio autorė vartoja kompromisinę formą *į(si)tvirtinimas* ir cituoja vokiečių literatūrologę Renatę von Heidebrand, pabrėžiančią, jog „kanonas galioja tik tada, kai skaitytojai jį priima ir aktyviai perduoda iš kartos į kartą, ir tik tada, kai kanonas pripažįstamas, jis gali išvystyti savo kultūrinę galią“ (p. 628). Tiesa, aptariant Maironio kūrybos sklaidą iki 1918 m. neapeinamas Maironio eilėraščių virsmas dainomis ir pripažįstamas masinis jų poveikis, bet vis dėlto „poeto įsitvirtinimas literatūros kano-
none yra vėlesnio laikotarpio reiškinys, labiausiai susijęs su nacionalinio kanono institucionalizavimu švietimo sistemoje“ (p. 645).

Akcentuodama kanonizacijos proceso judrumą tyrinėtoja vartoja tokias neapibrėžtas darbinės sąvokas kaip *interpretacinis* (vok. *Deutungskanon*), *vidinis*, *aktualusis*, *reprezentacinis*, *kontrkanonas* (vok. *Gegenkanon*), kurios klibina pirminę kanono, kaip normos ir etalono, reikšmę. Ypač problemiška atrodo aktualiojo kanono sąvoka, išplaunanti stabilumo bei išliekamumo reikšmes ir verčianti kanoną trumpalaikiu konjunktūriniu dariniu. Tai veda į totalią kanono dekonstrukciją, kur kiekviena konkuruojanti sociokultūrinė grupė savo žvaigždžių valandą įsiamžina „teisingu“ *nuosavu* kanonu, galiausiai atspindinčiu tą pačią socialinės hierarchijos „neteisybę“, prieš kurią buvo užsimota. Be to, iš akiračio dingsta kanonizacijos procesui svarbi masinio kulto ir konjunktūrinės mados, populiarumo ir pripažinimo sąveika bei dinamika.

Kadangi Maironis steigė ne tik literatūros, bet ir ir literatūrinės kalbos bei jos atmainos – aukštojo stiliaus kanoną, nebus nuodėmė pasakyti kelis žodžius apie Maironio ir *Maironio balsų* kalbą. Jo paties kalbos grožį ir sklandumą kėlė visi *Apsakymų apie Lietuvos praeigą* recenzentai, gyrė Adomas Jakštas, Juozas Tumas ir Šatrijos Ragana, gėrėjosi idealistinis trečiojo dešimtmečio jaunimas. O štai Alfonsui Nykai-Niliūnui atrodė, kad klasikas nemoka kaip reikiant lietuvių kalbos. Maironis stengėsi derintis prie įsitvirtinančių bendrinės kalbos normų, bet

kai kurių savo kalbinių keistenybių neatsisakė: pakanka prisiminti jo vardininką vietoj šauksmininko, nenugalimą potraukį šauktukams, veiksmožodinių junginių su *be* (*bevažiuoti, bekovoja, bekentėjus, berūpės*) pomėgį, ortografijos kazusus (*paugštis, paugščiai*), nosines įnagininko linksnyje ir pan. Poetas tiesiog skanavo, skalavo gomurį tokiais žodžiais kaip *marios, krūtinė, karionės, verpetai, rasa, varsa, ašara, sidabrinė*. Visa tai būtų įdomu aptarti atskirai. Žinoma, čia praverstų Maironio žodžių dažnumo, rimų ar panašūs žodynai, apie kuriuos neuždrausta svajoti kanonizacijos bylos perspektyvoje. Na o žvelgiant į *Maironio balsų* kalbą ir jos drūčiau nepeikiant, pirmiausia išnyra bendresnės ydos: perteklinis sąvokų dauginimas, parodomasis dalyko pritraukimas prie modernių teorijų ar sąvokų, bendrybiniai užapvalinimai, stokojant esmingesnių išvalgų – šito gero galėtume mažiau vartoti kiekvienas. Daugoka kultūrologinių klišių, kurios monografijos tekstuose nepaliaujamai *steigia* ir poetinę normą, ir kūrybos autonomiją, ir naujas tapatybes, ir erdvėlaikį, ir atminties vietas (ypač pastarąsias). Susidūręs su tokiais laisvai besiliejančiais žodžiais kaip *vystytis, persipinti, apungti, susišaukti, išbalansuoti, laikmetis, rožančius* nejučia vėl imi spręsti kanono lygtis – ar taisyklingos bendrinės) kalbos kanonas nūnai prašapo suvisam? Tikriausiai atsakymą žino monografiją išleidęs lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, ilgus metus buvęs, o dabar kaimynystėje likęs ne tik literatūros, bet ir **k a l b o s** institutas, kuris juk ir gimtąją kalbą **ž i n o** geriausiai. Dar techniniai neapsižiūrėjimai – asmenvardžių rodyklėje neradau Dalios Satkauskytės (p. 81), Leono Gineičio (p. 501), Klabundo (p. 493) paminėjimų nurodytuose puslapiuose; Jonas Ernestas Smoleris pristatomas Smoler, Jan Arnošt (p. 772); o jei patikrintum kruopščiau... Gana.

Akademiniai *Maironio balsai* patvirtina, jog poetas ir šiandien išlieka gyvybiškai svarbus mūsų sociokultūrinio, dvasinio gyvenimo veiksnys, amžinosios žmogaus dramos dalyvis, sutampantis su istoriniu tautos pulsu ir egzistenciniais Lietuvos žmogaus rūpesčiais. Maironio fenomenas veikia ir kaip pozityviai aktyvuojanti, ir kaip nuosaiki, stabilizuojanti jėga. Sykiu jis kalbina mus kaip marus ir nuodėmingas žmogus su iki galo nepaaiškinama savojo likimo paslaptimi. Užvertęs paskutinį šio didžiulio tomo puslapį pagalvoji: juk tai apie mus, nes visi esame jo godų ir darbų tęsėjai, jo rudens sielvarto, vasaros ramybės ir pavasario džiaugsmo paveldėtojai. Dabar viltingai lauksime maironistikos darbų vainiko – pilno, tekstologiškai komentuoto klasiko *Raštų* leidimo, už kurį balsuoja ir kuriam akompanuoja ir aptartieji *Maironio balsai*.